

Висновки. Наш власний досвід роботи з аспірантами дозволяє стверджувати, що деонтологічна підготовка:

- функціонує на основі принципів цілісності, неперервності взаємодії з середовищем, що пов'язане з позитивною мотивацією тих, хто навчається, спрямованою на формування та вдосконалення власної нормативної поведінки, єдності деонтологічної освіти з практикою, що відображає стосунки з оточуючим середовищем;
- має ціннісно-гуманістичну спрямованість;
- методологічно обґрунтована як та, що має діяльнісно-нормативну основу з урахуванням потреб та інтересів особистості;
- технологічно забезпечує ідентифікацію особистісних позицій й інтересів тих, хто навчається, з системою деонтологічних відносин і цінностей, що розширює їхні суб'єктивні функції завдяки використанню різноманітних форм і методів роботи;
- орієнтована на інтеграцію моральної, правової та інтелектуальної складових свідомості і нормативної поведінки вихованців в особливу - деонтологічну культуру, що складає один з найбільш важливих її прикінцевих результатів.

Література:

1. Васильєва М.П. Теорія педагогічної деонтології: монографія. В.О. Харків. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. -Харків: Нове слово, 2003. - 216 с.
2. Переймибіда Лариса Валентинівна. Організаційні засади діяльності педагогічного колективу з розвитку деонтологічної культури учнів медичного лицю. Автореф. дис. канд. пед. наук. Л. В. Переймибіда. - К.: Б. в., 2008. - 21 с.

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

УДК 371.13:78+37.04

Хижна О.П.

В статье рассматривается проблема художественного образования студентов педагогических университетов. Подчеркивается, что важной задачей педагогической науки является разработка системы художественного образования будущих учителей начальной школы.

This article deals with the problem of the art education of the students who are studying at the Pedagogical University. It is important today that the main task of the pedagogical science is to make system of the art education and of future teacher of a primary school.

Соціально-економічні та політичні зміни в українському суспільстві, досягнення світової думки на Україні, гуманізація вищої школи у відповідності з Законодавством України Законом "Про освіту" (1991), "Про вищу освіту" (2002), а також умовами реалізації "Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті" (2001) вимагають якісно нового підходу у вирішенні проблеми

готовності майбутніх учителів початкової школи до фахової діяльності. Поставлені проблеми потребують високоякісної підготовки фахівця, зокрема, майбутнього вчителя початкової школи, здатного не лише до творчої професійної самореалізації та професійного становлення як висококомпетентного суб'єкта професійної діяльності гуманістичного спрямування, а й спроможного залучити молоде покоління до глибокого пізнання мистецтва.

Завдання підготовки такої особистості, особливо особистості майбутнього вчителя початкової школи, безпосередньо стосується вищої освіти, оскільки її культуротворча функція, окрім завершення процесу освоєння людиною культурного поля, включає і необхідність ініціювання втілення нових тенденцій, які відображають поступ цивілізації. І якщо реальні життя вимагають від особистості поєднання високого професіоналізму, активності та мобільності з високою духовністю, то саме вища освіта покликана відреагувати на цей запит першою [3].

У світовій практиці розвинених країн ці зміни відбулися раніше і пов'язані вони були насамперед із максимальним наближенням результатів освітньої діяльності до вимог ринкової економіки. Перші реформування вищої освіти почали проводити в США у 1990-1991 рр. (створення так званої " нової освітньої ініціативи"). У 1997-1999 рр. ці реформування відбулися і у Європі (Університетська хартія, Лісабонська конвенція, Сорбонська і Болонська декларації). У Росії, базуючись на досвіді цих країн, у 2002-2003 рр. також було проведено реформування вищої освіти. Про особливості цього процесу багато уваги приділяється в роботах В.Байденко, Є.Шевченко, Л.Гребнева, С.Запругаєва, Є.Іванова, Л.Кудінова, Г.Лукічова та ін.

В Україні ще в кінці минулого століття на необхідність гуманізації навчально-виховної діяльності ВНЗ вказували В.Андрущенко, В.Бех, В.Кремінь, І.Зязюн, К.Корсак та ін. Поштовхом до вироблення спільної думки щодо таких реформ стало прийняття Болонської декларації.

Означені функції вищої освіти відомі людству ще з часів появи перших університетів, які у Середньовіччі відігравали роль найважливіших культурних центрів європейських країн. Вони були джерелами духовності, сприяли розширенню і зміцненню культури, оскільки виховували інтелігенцію – носія духовного потенціалу суспільства. Відстоюючи пріоритетність духу над прагматикою буденної реальності, університетські викладачі прагнули забезпечити своїх учнів не тільки фаховими знаннями, скільки сформувати широту їх світогляду, духовну зрілість і свободу мислення.

Соціальне замовлення, що стоїть сьогодні перед вищими навчальними закладами, можна визначити в найзагальнішій формі як формування самостійної, ініціативної, духовної особистості, яка володіє загальнокультурною компетентністю та високим професіоналізмом, відкрита для постійної самоосвіти, готова до новацій і змін. Головною метою навчання у вищих третього тисячоліття має стати гармонійний розвиток людини як найвищої цінності. Лише за таких умов вища освіта зможе виконати своє суспільне покликання – сформувати здатність молоді людини пристосовуватися до умов соціального і професійного життя, що динамічно змінюються. Від успішності виконання нею цього завдання залежить інтенсивність відтворення інтелектуального потенціалу народу та його духовне відродження.

Усвідомлення цього змушує наукову спільноту висувати підвищені вимоги до вищої школи, до її здатності сформувати особистість, яка б забезпечила достойне майбутнє нашої країни. В той же час навчально-виховний процес в українських вишах характеризується відсутністю духовних пріоритетів та естетичного ставлення до дійсності. Жоден вид навчальної діяльності, жоден викладач, жоден студент, не кажучи вже про освітній процес у цілому, не оцінюється з позиції духовності. Таке зневажливе ставлення до духовного світу молоді, яке супроводжується згортанням дисциплін культурологічного, мистецького циклу і виховної роботи, веде до втрати своєрідного художньо-педагогічного середовища у вищих навчальних закладах, до витіснення духовних засад на задній план за рахунок абсолютизації вузько спрямованого знання.

Вихід із такої ситуації переважна більшість науковців пов'язує із гуманізацією вищої освіти, яка б забезпечила перенесення акцентів з простої передачі інформації студенту на всебічний його розвиток та саморозкриття. Називаючи гуманізм головною ідеєю виховання у XXI столітті, вони вважають, що повага суспільства до таких категорій, як краса, істина, любов, доброта, чесність, гідність, порядність, воля, рівність, справедливість, милосердя та ін., може стати вирішенням найгостріших проблем сучасного технократизованого світу, врівноважити необхідність його подальшого розвитку та безпеки, що з цим пов'язані.

Мета статті розкрити значення мистецької освіти майбутнього вчителя початкової школи у гуманізації вищої освіти України.

Як складна система соціокультурної практики, метою якої є культурне самовизначення людини, формування у неї здатності, готовності та вміння успішно діяти в життєвій і професійній ситуації перманентного вибору, освіта має базуватися на сукупності ідейних, духовних, соціальних і моральних принципів, серед яких особливе місце історично займає саме принципи гуманізму. Гуманістична позиція неодноразово відіграла важливу роль у світовій історії. Виходячи із тези про те, що людина є найвищою цінністю, доводячи самодостатню значущість особистості, її право на щастя, почуття, волю, розвиток і прояв всіх здібностей, гуманізм вважає благо людини критерієм оцінки соціальних явищ, а принципи рівності та справедливості — бажаною нормою відносин між людьми. Заперечуючи все, що знецінює особистість, спричиняє її відчуження від власних сутнісних сил, принцип гуманізму зумовлює цілеспрямований людинотворчий характер діяльності всіх ланок освітньої соціалізації молоді, сприяє її вихованню і формуванню на засадах людяності.

Пронизуючи всю людську культуру, гуманізм охоплює всі сфери людської особистості: емоції, свідомість, поведінку. Однак культура сьогодні розділяється на дві нерівні частини, що відіграють особливу роль у розвитку суспільства: технічну складову (сферу матеріального виробництва й прикладних наук) і гуманітарну складову (сферу духовного виробництва, до якої належать мистецтво, гуманітарні науки, освіта і виховання). Суперечки науковців щодо взаємодії цих галузей та цінності для людини кожної з них і досі не вщухають.

Прихильники думки про надзвичайну важливість технічного прогресу переконують, що розвиток виробництва спирається на природничо-наукові знання і факти, а не на ліричні прояви людини. Їх опоненти зауважують, що у випадку втрати певної частини знань матеріальний світ збережеться, хоча й зазнає вели-

чезних збитків. В той же час відсутність гуманітарної складової культури призведе до духовної загибелі не лише окремої людини, а й всього людства.

Істинність цих думок підтверджує загострення екологічної, економічної та духовної криз; поширення тероризму, злочинності та расизму. Деструктивною є і роль засобів масової інформації, що формують у молоді психологію споживання та почуттєвий піглізм. Сьогодні існування людства можна охарактеризувати однією фразою: на зміну цінностям приходять інтереси. Прагматизація всіх сфер буття людини призводить до формування так званого “суспільства споживання”, визначальною рисою якого є зведення поведінки індивідів, що його складають, до набуття, використання і предметного споживання, одержання максимального прибутку. Те, що не можна продати, не має не лише ціни, а й цінності. Як відзначає Е. Фромм, “люди з ринковим характером не вміють ані любити, ані ненавидіти” [8, с. 546].

Людина живе у світі, де інший індивід – конкурент або жертва, від якої необхідно одержати якнайбільше зиску, змусити підкорятися. На цій основі формується вкрай несправедливе суспільство зі страшним станом соціального життя.

Життя й діяльність людини проходить на тлі постійних суперечностей між індивідуальними і суспільними інтересами, власними установками та загальнолюдськими цінностями. З одного боку, норми моралі, принцип справедливості вимагають від індивіда дії на їхній основі, з другого – економічні інтереси підштовхують його до ігнорування суспільних норм. Всі загальнолюдські цінності та здобутки відступають на задній план, коли вони не відповідають особистим інтересам. Захопившись ілюзорним престижем та псевдоблагами, сучасна людина відмовляється від духовності, для неї матеріальні цінності та престиж набувають найвищого значення, а сенс існування полягає в речовому збагаченні, якому вона підкоряє і науку, і мистецтво, і власне життя.

А. Камю свого часу писав, що джерелом нелюдського є тільки люди, отже, головним фактором виходу зі створеного людиною критичного стану може бути також лише вона сама. Оскільки “людина розумна” на межі тисячоліть виявилася нездатною подолати створені нею самою кризи, зростає цікавість до “людини духовної”, за В. Вернадським, “ноосферної”, яка б, розуміючи глибинну сутність світу й себе, усвідомила необхідність утвердження духовних цінностей та ідеалів для уникнення глобальної катастрофи. Якщо в роботах Леруа, Тейяра де Шардена і потім В. Вернадського були вперше введені поняття про ноосферу і показана її роль в процесі еволюції природи і суспільства, то в наукових статтях і монографіях А. Урсула не лише уточнено і розширено саме поняття про ноосферу, але і визначені основні стадії формування ноосферної цивілізації, показаний нерозривний зв’язок цього процесу з процесом глобальної інформатизації суспільства. Таким чином, основа ноосферної концепції освіти була визначена А. Урсулом ще в 1993 році в його монографії “Шлях в ноосферу” [9, с. 275].

Вона полягає у формуванні ноосферної свідомості людей, яка повинна бути заснована на набутті ними ноосферних знань і виробленню ноосферного світогляду.

Саме тому деякі науковці, називаючи останні століття у розвитку людської цивілізації (починаючи з XVII ст.) відповідно століттями Раціоналізму, Освіти,

Техніки, Науки, XXI століття, прагнуть бачити століттям Культури, яка посяде провідне місце серед решти сфер людського духу. Пояснюючи суть ідей В.І.Вернадського і розвиваючи їх, інший наш відомий вчений М.Моїсєєв, спеціально підкреслюючи, що «ноосфера» - це не просто частина біосфери, що виявляється під перетворювальним впливом людини, стверджує: «ноосфера - цей такий стан біосфери, коли її розвиток відбувається цілеспрямовано, коли Розум має нагоду направляти розвиток біосфери на користь Людини, її майбутнього». Епоха ноосфери, згідно з М.Моїсєєвим, наступить «коли людина зможе розумно розпоряджатися своєю могутністю і забезпечити таке взаємовідношення з оточуючим середовищем, яке дозволить розвиватися і суспільству, і природі» [4, с.24]. Чи не наймогутніше знаряддя такого перетворення — освіта, завданням якої є не спонтанне реагування на гуманітарний хаос у суспільстві, а розробка ціннісних засад розвитку молодого покоління.

Переважаання гносеологічних орієнтацій та недооцінка аксіологічного значення вищої освіти перекреслює духовно-культурну місію формування майбутніх поколінь. Звичайно, суспільству потрібні висококваліфіковані фахівці, але не менш істотним є те, яким буде їх людський потенціал. Прогрес країни можуть забезпечити лише фахівці, в духовному світі яких гармонійно поєднані розум, почуття та воля; які розуміють цінність краси, гідності та людяності. Причому, необхідною умовою розвитку названих якостей є повнота, яскравість думок, почуттів і образів, які переживають студенти під час навчання у вищій школі.

Зрозуміло, що комплекс лише спеціальних знань неспроможний забезпечити виховання такої людини. Шляхи досягнення даної мети різноманітні, але є всі підстави відзначити особливу роль у цьому процесі мистецької освіти, яка ґрунтується на цілеспрямованому залученні майбутнього вчителя початкової школи до світу мистецтва.

Виховні функції мистецтва усвідомлювалися ще в найдавніші часи. І сьогодні у спеціальній літературі говориться про необхідність підвищення ролі культури у всіх сферах життєдіяльності людини й суспільства; про здатність мистецтва розкривати внутрішній зв'язок естетичного та етичного, формувати погляд на світ з гуманітарної позиції, заглиблювати самосвідомість особистості та розвивати її творчий потенціал. Наукова спільнота погоджується, що завдяки своїй духовно-емоційній основі мистецтво — єдиний вид діяльності, що створює цілісну картину світу у взаємодії думки і почуття; найважливіший засіб залучення людини до загальнолюдських, духовних цінностей через її власний досвід та особисте емоційне переживання. Через усвідомлення своїх якостей, спонукань, вчинків та їх співставлення із загальнолюдськими нормами та ідеалами мистецтво допомагає кожній особистості сформувати власну систему цінностей. Сприяючи розширенню художньої ерудиції, удосконаленню художньо-образного мислення та смаку, воно не лише дозволить збагатити палітру естетично-емоційних вражень студентів, а й забезпечить реалізацію їх духовного потенціалу. А засвоєні художні образи стають мотивуючою силою поведінки та смислотворюючими факторами життя.

Саме тому викликає занепокоєння зневажання у вищих педагогічних навчальних закладах мистецької освіти студентів спеціальності «початове навчання». Адже прекрасне — вияв добра. Прилучення до загальнолюдської мистецької скарбниці

ушляхетнос душу, підносить почуття, стимулює духовне збагачення та самопізнання, осмислення цінностей людства і гуманістичних ідей. Тож вступ до вищого навчального закладу в жодному випадку не повинен означати для студента обмеження спілкування із світом мистецтва. Навпаки, студентська молодь має закріпити та збільшити гуманітарні надбання, одержані у середній школі, тому що у студентську пору життя процес самовизначення особистості та формування її духовного світу не лише триває, але й набуває більшої інтенсивності.

Мистецька освіта майбутніх учителів початкової школи у вищому навчальному закладі викликає в юнаків та дівчат безліч нових естетичних переживань, які стимулюють формування здатності студентів до глибокого, емоційно-багатобарвного сприйняття. На тлі удосконалення художнього смаку вони починають краще розуміти і цінувати твори мистецтва, пам'ятки історії та архітектури, зразки декоративно-прикладного мистецтва. Завдяки мистецькій освіті формується найважливіша складова духовного світу студентів — чуттєва культура, яка визначає ступінь інтелігентності майбутнього фахівця, творчу спрямованість його прагнень та особливу натхненність взаємовідносин з навколишнім світом. В. Сухомлинський, відповідаючи тим, хто суспільний прогрес вбачав лише в освоєнні космосу, в досягненнях електроніки та кібернетики, сказав, що зневага до виховання змусить суспільство наплакатись з математикою, електронікою і космосом. Незамінною при вихованні душі, на думку педагога, є краса. Краса в широкому розумінні — і мистецтво, і музика, і сердечні відносини з людьми. Вона є гімнастикою душі, яка випрямляє совість, почуття і переконання особистості [6, с. 414].

Це обумовлює пріоритетний розвиток загальнокультурного компоненту в змісті, формах і методах навчання, що, в свою чергу, допоможе подолати утилітарно-прагматичний, технократичний підхід до фахової освіти. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи має бути насичена розмаїттям соціогуманітарних, аксіологічних, культурологічних, мистецьких дисциплін, а мистецька освіта має стати органічною та рівноправною з іншими складовими навчально-виховного процесу.

Ми глибоко переконані, що сучасна вища школа не повинна зневажати мистецьку освіту студентів спеціальності «початкове навчання». Студентство повинно мати художньо-педагогічне середовище, яке б забезпечило багатоманітну включеність молоді в духовне життя як вищого навчального закладу, так і суспільства.

Завдання створення художньо-педагогічного середовища у ВНЗ:

- збагачення зовнішнього художньо-педагогічного середовища та внутрішнього середовища особистості як фактор освіти і розвитку на основі емпатійних способів освоєння культури та мистецтва (тобто розвиток особистості студента, його естетичної свідомості);
- постійне спонування до осмислення вражень у культурно-естетичному полі;
- розвиток здатності до естетичної рефлексії своїх переживань і оцінок;
- стимулювання культурно-естетичного становлення особистості студента, його ціннісних, духовних орієнтацій;
- специфічні завдання функціональних форм художньо-педагогічного се-

редовища занять мистецтвом — сприяння поглибленій освіті в даній галузі, розвиток художньої свідомості особистості, навичок і мотивів конкретної художньо-творчої діяльності в культурному творенні;

· культивування середовища художньо-педагогічного спілкування або об-разно-емоційного, художньо—естетичного діалогу.

Специфіка художньо—педагогічного середовища ВНЗ визначається можли-востями трансляції та творчого відтворення в ній сукупності сполучених між собою мікросередовищ освоєння культури, мистецтва, моделей художньо-пе-дагогічного спілкування, мистецької освіти.

Художньо-педагогічне середовище у педагогічному ВНЗ є соціальним та просторово-предметним оточенням суб'єкта освітнього процесу, сукупністю можливостей для його міжособистісних відносин, задоволення професійно-освітніх та художньо-творчих потреб. В той же час художньо-педагогічне сере-довище ВНЗ розуміємо як стан духовно-змістової атмосфери, насиченої міжосо-бистісним обміном і спілкуванням педагогів та студентів, їхніх естетичних свідомостей, що динамічно розвиваються в процесі освоєння різних видів мистецтва. Усі елементи художньо-педагогічного середовища взаємозалежні, доповнюють і збагачують один одного, впливають на кожного суб'єкта освітнього процесу. Не залишається поза художньо-педагогічним середовищем і молодіжна субкульту-ра, яка має свої традиції та зміст.

Художньо-педагогічний хронотоп (від грецьк. хронос — час і топос — місце) — просторово-тимчасова єдність матеріально-предметних, фізичних умов освіти і розвитку особистості, підпорядкована культурному становленню особи-стості, створенню і функціонуванню естетико-художньої духовної сфери цих процесів з урахуванням особистісного відношення до простору і часу.

Таким чином, суб'єктивний фактор професійної і загальнокультурної підго-товленості педагогів стає вирішальним у контексті створення художньо-педаго-гічного середовища ВНЗ на основі реального фізичного хронотопу.

В результаті практики змодельовані такі функціональні структури, форми організації і практики актуальної художньо-педагогічної діяльності як певні „номінації” (лат. *nominatio* — називання, найменування) художньо-педагогі-чного середовища: „майстерня”, „лабораторія”, „координаційний центр”, „га-лерей”, „мистецька світлина”, „клуб”, „проблемна група”, „практикум”, „третині”, „екскурсія”, „майстерклас”, „кафедра”, „журнал”.

Щоб стати конкретними практиками і бути дієвими, вони мають бути спроек-товані та змодельовані на основі аналізу конкретних умов, ресурсів, ситуації кон-кретних освітніх структур і цілісного бачення, розуміння сучасної культурної дійсності в рамках певного регіону і країни в цілому. Кожна з них може бути представлена як автономна функціональна структура (або форма організації діяль-ності) з необхідним набором ресурсного забезпечення (кадрового, інформаційно-го, інфраструктурного, організаційного, матеріального тощо) і в той же час як специфічна ланка або елемент в мережі взаємодії і взаємодоповнення один одного: або як матеріал, або як ресурс, або як продукт — результат функціонування.

Отже, вищий навчальний заклад має стати справжнім центром культури і духовності у вихованні молоді. Саме тому гуманізація освіти й виховання — на-

гальна потреба часу, значення якої дедалі зростає. Шлях України до демократичного цивілізованого суспільства має пов'язуватись не лише з політичними та економічними змінами, але, насамперед, із змінами загального рівня духовного та інтелектуального розвитку кожного громадянина.

Лише за умови активної участі кожного студента в названих процесах майбутній фахівець зможе сформуватися не лише як професіонал, а й як високодуховна, всебічно розвинена особистість. Якщо суспільство дійсно зацікавлене одержати освічене й культурне покоління молодих людей, здатних забезпечити його подальший прогрес, слід якнайшвидше віднайти можливість посилити мистецьку складову виховного процесу у вишах. Існуюче зневажливе ставлення до мистецької освіти майбутніх учителів початкової школи має бути замінено його усвідомленням як культурологічного явища в системі вищої освіти, розумінням, що саме йому під силу не лише поглибити розвиток образного й логічного мислення і творчих здібностей студентів, а й сформувати духовно багату, чуттєво виховану особистість, здатну будувати своє життя та змінювати навколишній світ за законами краси.

Таким чином, перспективи вивчення означеної проблеми полягають у визначенні закономірностей розгортання мистецької освіти студентів спеціальності "Початкове навчання", адже реалізація навчання за кредитно-модульною системою потребує суттєво нових науково-методичних та дидактичних підходів до планування і організації навчального процесу, до викладання і методичного забезпечення навчального процесу, посилення ролі самостійної роботи студентів та змін у методиці викладання мистецьких дисциплін. В умовах кредитно-модульної системи організації навчання зростає роль медіапідготовки викладача, який має проектувати художньо-педагогічне середовище ВНЗ із залученням сучасних інформаційних та педагогічних технологій.

Література:

1. Андрущенко В. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Бонського процесу // Вища освіта України. — № 1 (11). — 2004.
2. Бех І. Д. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості // Педагогіка і психологія. — 1994. — № 3.
3. Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. Культура. Ідеологія. Особистість. — К.: Знання України, 2002.
4. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. - М.: Мол. гвардия, 1990. - 351 с.
5. Сидоренко О. Проблеми гуманізації та гуманітаризації в освітній реформі України // Вища освіта України. — 2001. — № 2.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. — К.: Радянська школа, 1976. — Т. 2.
7. Философский энциклопедический словарь. — М.: Сов. энциклоп., 1983. - 815 с.
8. Фромм Э.— Бегство от свободы; Человек для себя/Пер.с англ. Д.Н. Дундинский.—Мн.: ООО «Попурри», 2000. — 672 с.
9. Урсул А.Д. Путь в ноосферу: Концепция выживания и устойчивого развития человечества. М., Изд-во ЛУИ. 1993. — 275 с.